

Almanac de Interlingua

Numero 99 – Junio 2018

Editor: Cláudio Rinaldi (almanacdeinterlingua@yahoo.com.br)

Sonetto de un écouteur

Del fenestra al latere Echoa alcun supplicas Mi aures se approxima Se acutia mi spirito	del · fe · nes · tra:l · lá · te · re e · ko · a:l · kun · sú · pli · kas mi · aũ · res · sĕa · pró · ksi · ma sĕa · ku · sĭa · mi · spí · ri · to
Forsan io imagina... Ma no! Es un femina! Un vicina incognite Qui se livra al copula!	for · sa · ño · i · má · gi · na ma · nó · e · zun · fé · mi · na un · vi · si · naĩn · kó · gni · te ki · se · li · vra:l · kó · pu · la
Sin facie ni corpore, Non sape iste puera Sur su amante tremule	sin · fa · sĕ · ni · kór · po · re non · sa · peĩs · te · pú · e · ra sur · sũa · man · te · tré · mu · le
Qui frue su musica, Su suspiros languide, Bulliente de fremito.	ki · fru · e · su · mú · zi · ka su · sus · pi · roz · lán · gũĩ · de bu · lĩen · te · de · fré · mi · to

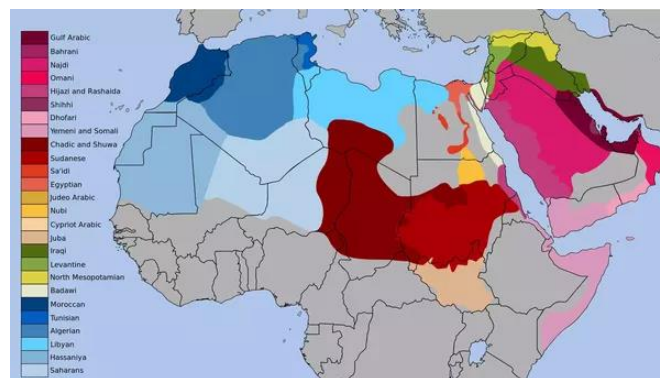
Linguas, dialectos e politica

Un lingua es un dialecto con un arnea e un marina.

Iste dicto expone como il pote esser arbitrari le modo como on classifica le parlar de un communitate. Le proprie scientia linguistic non dispone de un criterio definitive sur lo que es un lingua e lo que es un dialecto. Dialectos es varietates de un mesme lingua, intercomprensibile in alte grado, que revela le origine geographic, ethnic e social del parlatores. Assi, tote le personas parla in un dialecto. Le grado de intercomprension mutue varia secundo un *continuum*: alcun dialectos es plus proxime le un del altere, e altere dialectos es plus distante, dunque plus difficile de comprender. A mesura que le grado de intercomprension diminue, on trova un nove lingua plus tosto que un nove dialecto. Ma determinar lineas spatial e temporal precise es multo difficile, perque le communitates e le generationes suffre constante influencia de altere dialectos e linguas con qui illes ha contacto.

Il es commun que on simplifica iste question utilisante frontieras politic como synonymo de frontieras linguistic: in iste provincia on parla un lingua e in le provincia al latere on parla altere lingua. Politicamente, in ultra, cata stato sole definir un sol dialecto como su standard. Iste dialecto ha plus de prestigio que le alteres e es considerate le lingua patrie, le modello ideal de language, de modo que le restante dialectos es non-standard, dunque qualitativamente inferior, lo que pote resultar in discrimination verso le personas qui los practica. In iste senso popular, le termino *lingua* se refere al dialecto official del nation e le termino *dialecto* recipe un connotation pejorative. Forsan per isto, tentar reproducer un dialecto non-native de basse prestigio pote considerar se un offensa per le parlatores native, un maniera de depreciar les.

Dialectos diverge inter se non solmente sur le accentu, il es dicer le modo de articular certe phonemas, ma anque sur le selection de vocabulos pro designar esseres e eventos, e mesmo sur le morfologia e le syntaxe.

In iste mappa, le differentias de color es proportional al grado de intercomprension inter parlatores de arabe.

Alcun casos exemplifica como il es difficile, a vices, distinguer un lingua de un dialecto. Portugese e espaniol es incontestemente linguas separate perque illos non es mutuamente comprensibile sin al minus un poco de studio sur lor differentias. Un conversation superficial inter un lusophono e un hispanophono monolingue es possibile, ma require un adjustamento per ambe partes, qui tractara de tentar expressar se con parolas que le altere persona succede comprender – iste tentativa se denomina *portuñol* in le contactos inter brasilianos e hispanoamericanos.

Un portugese e un galeciano, distinctemente, se comprende de immediato, sin ulle previe studio ni le necessitate de reformular lor parolas e phrases. Per iste ration, portugese e galeciano es dialectos de un sol lingua desde le puncto de vista stricteamente linguistic. Totevia, Galicia es un region de Espania, non de Portugal, e politicamente il ha poc interesse pro le unification de ambe dialectos in un sol lingua. Galicia ha mesmo reimplaciate un orthographia historic lusophile per altere official basate sur le espaniol, de modo a marcar con plus contundentia le distinction con le portugese. Le idea de que le portugese es hodie un lingua national e le galeciano es un dialecto sue pote sonar offensive, post que Galicia es le cuna historic del lingua. Alcunos dice, allora, que il es le portugese que es un dialecto del galeciano. Linguisticamente, isto ha nulle importantia, ma le definition politic de lingua e dialecto joca un rolo emotional contra le union.

Danese, norvegiano e svedese es per vices referite como un sol lingua, le “scandinavo”. Locutores de iste tres linguas se comprende mutuamente, ben que de maniera asymmetric, lo que es commun in casos assi. Le svedese es le dialecto le plus lontan intra le continuum, dunque lo que tende le plus verso un lingua autonome in

comparation con le duo alteres. Danmark e Norvegia, a lor torno, formava un sol stato usque plus recentemente e adopta orthographias assatis simile, lo que approxima lor dialectos, ambes promote a lingua national.

Hindi e urdu se distingue per le systema graphic e per le influentia historic de linguas liturgic. Le prime predomina in India e recipe tote le hereditate cultural del hinduismo e del sanscrito; le altere predomina in Pakistan e se bania con le islamismo e su lingua sacre, le arabe. Si duo locutores de un e de altere conversa, totevia, illes se intende. Comparabile es le malayo e le indonesio, subjecte a influentias religiose e cultural differente, ma ancora un sol lingua.

Le romaniano e le moldovano (o moldavio) se distingue per le alphabeto emplete – roman pro un, cyrillic pro altere – e per lor status de lingua national de statos separate, in que le frontieras terrestre determina ubi termina un “lingua” e comencia le altere.

Le serbocroata, lingua national del ancian Yugoslavia, es hodie official in quatro ex-republicas sue, ma con un denomination diverse in cata un de illos: serbo, croata, bosnio e montenegrino. In iste caso recente, on ha occasion de observar como le division politic interfere con le conscientia linguistic: le emphase ora es sur le differentias inter le parlares local, non plus sur le punctos commun que permitteva conciper los in unitate in le passato.

Quatro ex-republicas yugoslave adopta como lingua official le forma standard del serbocroata, basate sur le dialecto herzegovin oriental. Ja ante le apparition de Yugoslavia como un pais, croatas e serbos se considerava parlatores de un mesme lingua, scripte in alphabeto roman per le primes e cyrillic per le ultimes, con adaptationes que permitteva un correspondentia univoc inter le litteras. Iste mappa, que monstra le distribution original del dialectos serbocroate in le 16° centennio, include ancora le territorio pertinente a Kosovo, independente de Serbia desde 2008.

Per vices, le politica influentia le analyse linguistic in modo opposite. Le governmento yugoslave soleva considerar anque le sloveno como parte integrante del serbocroata, ben que ci il se tracta de un lingua diverse, non mutuamente comprensibile e con characteristics sufficientemente differente. In Tchechoslovachia, anque, il haveva un emphase sur le unitate del linguas tchec e slovac, ja que tote le personas poteva comprender se in tote le duo linguas. Le population tchechoslovac era exposite a un pressa e litteratura national que, mesmo si producte in duo standards differente, generava un sorta de supradialecto mixte in que totes poteva expressar se. Isto era possibile gratias al continuum dialectal que face fluide le transition del tcheco, al west, verso le slovac, al est. Con le apparition de un frontiera, totevia, cata latere passava a

exponer se solmente a su proprie standard, e assi le juvenes ja non comprende lor vicinos tanto ben como faceva lor avos. Claro que, per le proximitate genealogic de ambe linguas, un bon grado de intercomprension remane ancora, como in le caso del espaniol e le portugese.

Un marocchino e un jordaniano non se comprende si illes parla lor lingua native, ma ambes affirmara que illes parla in arabe. Le standard moderne, inseniata in le scholas e usate per le pressa de tote le paisas arabe, es un supradialecto comprehendite per totes. Lo que on denomina “dialectos” del arabe es plus tosto linguas descendente del arabe classic, un equivalente del latino in relation al moderne linguas romanice. Le continuitate de intercomprension trans le frontieras del mundo arabe equivale, plus o minus, al continuum initiate con le turco, passante per le azeri (o azerbaijani), le turcomeno e finalmente le uyghur, ja in territorio chinese. Le differentia es que iste ultimes es considerate quatro linguas distincte, non dialectos de un lingua plurinational. Le maltese, in compensation, sempre se mentiona como un lingua autonome que usa le alphabeto roman e suffre multe influencia linguistic sicilian, italian e anglese. Linguisticamente, totevia, on poterea argumentar que illo es un dialecto del arabe maghrebi, post que il ha un grado ben alte de intelligibilitate con le parlar tunisian.

Le defia de un orthographia supradialectal

Le denomination *franco-provençal* era create in le 19^e centennio pro referer se a un lingua gallo-romanice parlate in Francia, Suissa e Italia que comparti characteristics tanto con le francese como con le provençal. Usque tunc, le lingua se refereva simplemente como un *patois*, un varietate non-standard del proprie francese. Le suissos emplea hodie le parola *romand*, ma le neologismo *arpitano* (‘lingua del Alpes’) ha ganiate preferentia in le ultime tempores. Le lingua ha circa 140 mille parlatores native, le medietate del quales habita le Valle d’Aosta, in Italia.

Ben que plure actos administrative se redigeva in franco-provençal durante le Medioevo, iste lingua romanice non habeva su orthographia standardisate, a differentia de altere linguas regional como le breton, le basco e le romanche. Le multiple varietates phonetic collaborava pro le creation de graphias ben diverse, secundo le perception de cata communitate.

In le 1990s, le linguista franco-suisse Dominique Stich laborava pro remediar iste situation, tentante de conciliar le unitate del lingua e su pluralitate dialectal. Initialmente, ille se inspirava in le orthographia occitan, ma ille debeva renunciar a iste idea a causa de differentias irreconciliabile del systemas vocalic in ambe linguas. In 1998, ille proponeva un solution que misce conventiones del occitano e del francese, appellate Orthographia de Referentia A (ORA). Cinque annos plus tarde, ille habeva

perfectionate su proprie creation e publicava un dictionario bilingue francese/franco-provençal in su Orthographia de Referentia B (ORB).

Usque hodie, totevia, le scripturas pro le franco-provençal remane phonetic, basate sur le varie pronunciations local. Le methodo le plus utilisate se denomina graphia de Conflans (in referentia a un village in Savoia), in que le consonantes /θ/ e /ð/ se nota respectivamente **sh** e **zh**. Le verbo ‘cambiar’, in iste methodo, se scribe *changi* in Lyon, *shézhyë* in Bresse, *shanzhi* o *tsandzé* in Savoia, *tsandzi* o *tsandjé* in Suissa e *tsandzé* in Aosta. Le systema ORB, contrarimente, es supradialectal: illo utiliza un graphia unic pro representar tote le manieras local de pronunciar un parola. In ORB, le mesme verbo se grapha sempre *changier* e se lege conforme al varietate dialectal preferite per le locutor.

Del mesme modo, le graphia *gllace* (glacie) servi pro *glyafe* (Savoia), *yasse* (Suissa), *lyache* (Bresse) e *lyassi* (Dauphiné). Le trigrapho **gll** include le **g** etymologic, ancora pronunciate in alcun dialectos, e tamben le **ll** representante un /l/ “molliate”, non raro reducte a un palatal /j/, como in altere partes del romanophonía. Le mesme description es valide pro le trigrapho **cll** in *cllâf* (clave).

Le character archaisante del ORB, prestate del francese, permette distinguer homonymos e indicar consonantes final que solo se pronuncia in contexto de ligation con un parola contigue. Anque, le etymologia latin es plus ben preservative: le graphia *cièl* reinfortia le connexion con le latino *cælum*, lo que non se nota tanto ben con *sièl*. Iste systema face possibile, ancora, marcar graphicamente le plural con un suffixo -s, que non es pronunciate in franco-provençal.

Duple graphias es acceptate in alcun casos. Un exemplo es le parola *vent* (vento), que se pronuncia /vã/ in le majoritate del area linguistic franco-provençal, ma non in Bresse, ubi on lo pronuncia /ve/. Le perdita del nasalitate se indica, ci, per un accentu grave: *vènt*. Adjustamentos como iste permette que certe divergentias regional sia preservative, sin totevia impedir que le registro orthographic se comprende in altere areas.

Graphia de Conflans pro le dialecto de Bresse	Referentia Orthographic B per Dominique Stich	Interlingua
<i>bazhe</i>	<i>bêre</i>	biber
<i>bonzhou</i>	<i>bonjorn</i>	bon die
<i>shapé</i>	<i>chapél</i>	cappello
<i>lyoushe</i>	<i>clloche</i>	campana
<i>zhe crayou</i>	<i>je crèyo</i>	io crede
<i>oumou</i>	<i>homo</i>	homine
<i>dejë</i>	<i>desêt</i>	ille diceva
<i>fézhe</i>	<i>fére</i>	facer
<i>vyazhou</i>	<i>voyâjo</i>	viage
<i>reuva</i>	<i>roua</i>	rota
<i>oncouzhe</i>	<i>oncor</i>	ancora
<i>balyë</i>	<i>balyér</i>	scopar
<i>deu, douve</i>	<i>doux, doves</i>	duo
<i>zhamé</i>	<i>jamés</i>	jammais

Le orthographia de Interlingua, in certe modo, es tamben supradialectal, un vice que illo permette plus que un lectura pro plure parolas. On scribe *io fabrica*, que algunos lege /fábrika/ e alteres /fabríka/. On scribe *conscientia*, que se pote leger /konsiénsja/ o /konstsjéntsja/. On scribe *ha*, que se lege tanto /ha/ como /a/. Iste lecturas alternative es official, recognite como correcte per le canones de Interlingua. Il ha ancora alteres non-

standard, ma practicate per gruppos specific de parlatores. Interlinguistas de origine german e nordic, per exemplo, sole pronunciar *qualitate* como /kvalitáte/, secundo lor habito native. Consonantes duple con lectura geminate es tamben parte del practica currente de alcun interlinguistas, mesmo si isto non es standard. Iste parlatores distingue *anno* /an:o/ de *ano* /ano/, cuje pronunciation official es identic, del mesme modo que locutores qui ha le phonema /y/ in lor lingua native tende a distinguer *papyro* de *papiro* e *beryllo* de *berillos*. Iste casos demonstra que Interlingua ha producte dialectos, ma conserva su unitate como lingua e accomoda con su systema orthographic tote iste variationes.

Participio: solvente universal

Le participios es un ancian classe de parolas, hodie reducte a simple inflexion verbal in un subgrupo denominate “formas nominal”, a que anque pertine le infinitivo. Totevia, le participios ha un enorme importantia pro le morphologia e le etymologia.

Un participio es un nomine que pote indicar genero e numero e, como le verbos, hereda un vocal thematic. In latino, le participios varia tamben in tempore e voce. Per iste ration, alcun participios conservate desde le latino solo se comprende per lor etymologia.

Es substantivos cognate *tangente* e *tacto*, ambes proveniente de participios del verbo latin *tangere*, ‘toccar’ o ‘tanger’ in Interlingua. Illo que tocca es *tangente*, voce active; in trigonometria, assi se denomina un linea recte que tange un linea curve in un sol puncto. Le perception de illo que es toccate se denomina *tacto*, voce passive. Lo que non se pote tocar es *intangibile*, e lo que ha jammais essite toccate es *intacte*. Le verbo derivate *attinger* suffre apophonia, un alteration vocalic intra le radice. In latino, *attingere* significa ‘aproximar se e tocar’.

Le termination pro le participio active o presente es *-ns* in latino e *-nte* in Interlingua; lo del participio passive o passate es *-tum* e *-te*, respectivamente. Le radice de *tangere* es vermente *tag-*. Le littera *n* que se infix a illo es un indication de aspecto imperfective (*infectum*) que superviveva in alcun verbos desde le indoeuropeo. In le participio passate, le radice se modifica a *tac-* per accomodation al desinentia participial *-tum*. Iste accomodation phonetic explica le abundantia de formas irregular in *-sum* e *-xum* (p.ex. *cadere-casum* e *figere-fixum*).

Le participio passate servi de base pro diverse altere suffixos latin que es productive ancora in le linguas romanic, e consequentemente anque in Interlingua: de *secare*, participio passate *sectum*, deriva *secta*, *sector* e *section*.

Altere radice versatile es lo del verbo *solvere*, cuje senso basic in latino es ‘disligar’. Iste senso prime se extende in nuances diverse: *solvente*, *insolvente*, *resolver*, *dissolver*, *absolver*, *solution*. Le ultime se produce a partir del participio passate *solutum*, de que proveni anque le parola portugese *dissoluto*, ‘luxuriose’ – un persona qui se ha disligate del bon costumes. Le solution de un problema indica que le problema es disfacte, que su dur nucleo es rupte. Le solution chimic indica que materias distincte como aqua e sucro se ha unite in un toto coheso, que non plus se disligara – *solvere* es cognate al greco *lyein*, de que deriva *analyse* e *electrolyse*. Le resolution de un question nos demanda un analyse retrospective, e un persona resolute es celle qui ja ha analysate le questiones que embarassa su decision. Absolver es liberar, allontanar un persona de un accusation. Absolute es un cosa concludite, libere, lontan de qualcunque question.

Adaptate de *Solvente universal*, per Mário Eduardo Viaro, recercator sur etymologia e historia del lingua portugese in le Universitate de São Paulo. Su articulo appareva publicate in le revista *Língua Portuguesa* in julio 2013.